

Історія

УДК 930.2:81'2:81'373.62

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17851788>

**Відтворення архаїчної лексики та синтаксису в сучасних перекладах і
баланс між ясністю та автентичністю**

Філатова Наталія Сергіївна,

спеціаліст, директор, Філатова Іммігрейшн консалтинг,
Сакраменто, Каліфорнія, США, <https://orcid.org/0009-0005-6496-6706>

Прийнято: 18.11.2025 | Опубліковано: 30.11.2025

***Анотація.** Мова є динамічною системою, що пристосовується до нових соціокультурних умов не втрачаючи елементів, які відображають історичну пам'ять і культурну складову. Архаїзми відкривають особливий вимір мовного досвіду, в якому проступають риси давніших історичних епох. Проблема відтворення архаїзмів у перекладі постає одним із найскладніших аспектів роботи перекладачів. **Мета** цієї розвідки полягає у спробі визначення та надання характеристики механізмам відтворення архаїчної лексики та синтаксичних моделей у сучасних перекладах. **Методи.** У статті використано лінгвістичний метод, який передбачав аналіз архаїчної лексики та синтаксису як носіїв історико-культурного коду мови та визначення трансформацій для їх адекватного перекладу. **Результати.** У дослідженні охарактеризовано основні функції архаїзмів і показано, як вони відображають історико-культурний код мови та формують стилістичну атмосферу тексту. Їхнє відтворення у перекладі передбачає застосування конкретних трансформацій: пропуск елементів, що не впливають на зміст;*

додавання уточнювальних слів для збереження функції архаїзму; транспозиція та заміна граматичних форм для адаптації синтаксису; компенсація, конкретизація і узагальнення для передачі семантики та емоційного забарвлення; антонімічний, метонімічний переклад для відтворення прихованих конотацій; а також інтеграція та фрагментація речень для гармонізації стилю. Використання цих трансформацій дозволяє досягти балансу між автентичністю оригіналу та зрозумілістю для сучасного читача, зберігаючи історичну достовірність і культурно-естетичну глибину тексту. **Висновки.** У результаті дослідження встановлено, що відтворення архаїзмів у перекладі є складним процесом, який потребує високої фахової компетентності перекладача та розуміння історичного і культурного контексту, що в результаті дає змогу зберегти семантику й стилістичну виразність початкового матеріалу. З'ясовано, що найбільші труднощі становлять багатошаровість значення, культурна специфічність і стилістична маркованість архаїзмів. Підкреслено, що механічне використання лексичних відповідників звужує контекст і може спотворювати історичні нюанси, знижуючи якість перекладу.

Ключові слова: семантичний зміст, стратегія перекладу, дискурсивні стратегії, інтегрований підхід, автентичність оригіналу.

Reproducing archaic vocabulary and syntax in modern translations and balancing clarity and authenticity

Nataliia Filatova,

Specialist Degree, Owner, Filatova Immigration Consulting,
Sacramento, CA, USA, <https://orcid.org/0009-0005-6496-6706>

Abstract. *Language is a dynamic system that adapts to new socio-cultural conditions without losing elements that reflect historical memory and the cultural component. Archaisms open a special dimension of linguistic experience, revealing the features of ancient historical eras. The problem of reproducing archaisms in translation is one of the most challenging aspects of translation. The purpose of this investigation is to determine and characterise the mechanisms by which archaic vocabulary and syntactic models are reproduced in modern translations. Methods. The article uses a linguistic method that involves analysing archaic vocabulary and syntax as carriers of the language's historical and cultural code and defining transformations for their adequate translation. Results. The study characterises the main functions of archaisms and shows how they reflect the language's historical and cultural code and shape the text's stylistic atmosphere. Their reproduction in translation involves the use of specific transformations: omitting elements that do not affect the content; adding clarifying words to preserve the function of the archaism; transposition and replacement of grammatical forms to adapt the syntax; compensation, concretisation and generalisation to convey semantics and emotional colouring; antonymic, metonymic translation to reproduce hidden connotations; as well as integration and fragmentation of sentences to harmonise the style. The use of these transformations allows achieving a balance between the authenticity of the original and the comprehensibility of the modern reader, while preserving the historical reliability and the cultural and aesthetic depth of the text. Conclusions. As a result of the study, it was established that the reproduction of archaisms in translation is a complex process that requires high professional competence of the translator and understanding of the historical and cultural context, which ultimately makes it possible to preserve the semantics and stylistic expressiveness of the original material. It was found that the most significant difficulties are the multilayered meaning, cultural specificity and stylistic marking of archaisms. It is*

emphasised that the mechanical use of lexical equivalents narrows the context and can distort historical nuances, reducing the quality of the translation.

Keywords: *semantic content, translation strategy, discursive strategies, integrated approach, authenticity of the original.*

Постановка проблеми. Мова виконує функцію носія історичної пам'яті народу та водночас чутливо реагує на сучасні культурні й соціальні трансформації. Унаслідок цього її розвиток постає як динамічний процес, що передбачає постійне формування нових лексичних одиниць та поступову архаїзацію застарілих елементів. Попри вихід з активного вжитку, архаїзми зберігають суттєве культурне, естетичне й стилістичне значення, та відіграють значущу роль у створенні тексту. Переклад текстів з архаїчною лексикою ставить перед перекладачем завдання забезпечити адекватне відтворення вихідних одиниць разом з їхньою експресивною, змістовою та історико-культурною національною конотацією. Проблематика у відтворенні архаїзмів полягає у їх нерівномірному використанні в різних функціональних стилях. Особливо це стосується художнього дискурсу, оскільки саме в ньому традиційна форма відіграє ключову роль у формуванні авторитету та легітимності тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відтворення архаїчної лексики та синтаксису в сучасних перекладах має міждисциплінарний характер. У своїй роботі «Архаїзми як проблема перекладу» Ю. П. Бойко та А. М. Химич торкаються проблеми пошуку балансу між автентичністю та зрозумілістю тексту для сучасного реципієнта [1, с. 168]. Автори акцентують на зв'язку архаїзмів зі збереженням культурно-історичної спадщини мови, що вимагає від перекладача не лише лінгвістичної підготовки, а й ґрунтовної обізнаності з історичними контекстами та сучасними підходами перекладознавства. Як зазначає М. Герцфельд (M. Herzfeld), крім номінації

особливого пласта лексики, архаїзми виконують культурно-естетичну функцію та виступають засобом репрезентації національної ідентичності та історичної пам'яті [2, с. 7]. Проблематику лінгвістичних описів процесів архаїзації визначає Х. Карас (Н. Karas). Авторка доходить висновку, що це багатоаспектне явище, яке охоплює як структурні зміни в мовній системі, так і трансформації семантичних та прагматичних характеристик слова. А також підкреслює, що архаїчні елементи не зникають повністю, а зберігаються в пасивному словнику, стилістично маркованих контекстах та культурних практиках, виконуючи важливу функцію носіїв історичної пам'яті [3, с. 19]. Наукову розвідку Ю. П. Бойко та Є. В. Долинський присвятили дослідженню перекладу історичних та юридичних текстів, узагальнюючи, що ефективний переклад таких матеріалів потребує поєднання мовної, культурної та фахової компетентності перекладача. Автори наголошують, що перекладач повинен не лише володіти мовою, а й орієнтуватися в історичних і правових поняттях, аби забезпечити адекватність і достовірність перекладу [4, с. 6]. Дж. Гареллі (G. Garelli) приділяє особливу увагу типології архаїзмів і механізмам їх поступового випадання з активного словникового складу, що, на його думку, є поступовим і системним процесом: активна лексика змінюється під впливом суспільних, культурних та комунікативних потреб. Проте архаїзми можуть бути реанімовані через літературну творчість, поезію або спеціальні стилістичні контексти [5, с. 103]. Функції архаїзмів у літературному дискурсі визначає В. О. Агєєва-Каркаджадзе (V. Ahieieva-Karkashadze), вона пропонує способи їх еквівалентного перекладу з оперттям на їхнє функціональне навантаження, а також радить змішаний підхід, щоб не втратити ні смисловий зміст, ні стилістичний колорит [6, с. 166].

На сучасному етапі вивчення пропонованої теми виступає проблема інтеграції функціональних і культурологічних підходів. У своєму дослідженні Л. Коткова та Г. Циганок демонструють, що архаїчні мовні форми, з одного

боку, зберігають високий рівень стилістичної виразності, а з іншого – значно ускладнюють сприйняття тексту, особливо у сфері юридичної та офіційної комунікації [7, с. 187]. Це зумовлює потребу в нових перекладацьких стратегіях, які дозволяють поєднувати точність змісту з комунікативною ефективністю. Функціонально-цільовий підхід описує А.-М. Мангер (А.-М. Mangher), розглядаючи переклад як діяльність, спрямовану на досягнення комунікативної мети тексту в культурному та прагматичному контекстах [8, с. 213]. У дотичних дослідженнях К. О. Рябова [9, с. 270] та Г. Кучик [10, с. 9] приділяють увагу стандартизації мовної зрозумілості. Йдеться про компетенцію перекладача у вмінні надавати стандартизований, зрозумілий для міжнародної аудиторії переклад архаїзмів. Таким чином, теоретичні розвідки закладають методологічну основу для переосмислення перекладу архаїчних елементів, оскільки вони надають фахівцям інструменти для збереження історичної форми архаїзмів та їхньої адаптації до сучасних норм сприйняття.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний науковий інтерес до відтворення архаїчної лексики та синтаксису в перекладі, низка питань залишається відкритою. Недостатньо досліджено функціонально-прагматичні аспекти передачі архаїзмів та їх узгодження з сучасними стандартами зрозумілого мовлення. Не розроблено єдиної перекладацької стратегії, що поєднувала б автентичність історичного тексту з комунікативною ефективністю. Синтаксичні трансформації архаїчних конструкцій досі вивчаються фрагментарно, а емпіричні дослідження перекладацьких стратегій та вивчення сприйняття архаїзмів сучасним читачем залишаються обмеженими. Подальший розвиток теми передбачає створення цілісної методології перекладу архаїчних елементів, заснованої на принципах функціональної еквівалентності та культурно-історичної відповідності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є систематизація підходів до відтворення архаїчної лексики та синтаксичних конструкцій у сучасних перекладах, а також визначення оптимального балансу між автентичністю вихідного тексту та його зрозумілістю для сучасного реципієнта. Для досягнення означеної мети в роботі поставлено такі завдання:

1. Проаналізувати особливості архаїчної лексики та синтаксису як елементів історико-культурного коду мови.
2. Дослідити основні граматичні та синтаксичні трансформації, застосовувані для адаптації архаїчних елементів до сучасних мовних норм.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процеси архаїзації мають глибоке історичне підґрунтя і відображають розвиток мовної системи під впливом соціокультурних, політичних та літературних чинників. Стародавні слова та синтаксичні конструкції зберігаються переважно у фольклорі, релігійних та юридичних текстах, створюючи значний розрив між мовою минулих епох та сучасними нормами. Архаїчна лексика та синтаксис не лише передають смислове значення, а й виступають носіями історико-культурного коду, відображаючи світогляд, традиції та соціальні практики конкретного часу.

Архаїзми як мовні одиниці, що втратили актуальність у сучасній комунікації, все ж залишаються засобами стилістичного та естетичного впливу, які відтворюють дух епохи, соціальні уявлення та систему цінностей минулого [11]. Залучення архаїзмів у перекладному тексті сприяє більш повному зануренню реципієнта в історичну добу та забезпечує відтворення культурної своєрідності оригіналу. Подібні мовні одиниці формують відповідний лінгвоемоційний фон, що посилює відчуття автентичності художнього твору. Водночас архаїзми можуть набувати іронічного чи

контрастивного звучання, вибудовуючи взаємодію між застарілими й актуальними мовними формами.

Баланс між ясністю та автентичністю є наріжною проблемою відтворення архаїчної лексики й синтаксису в перекладі, оскільки надмірна модернізація тексту може призвести до втрати історичного колориту, тоді як буквальне відтворення архаїзмів утруднює сприйняття змісту. Отже, оцінювати переклад архаїзмів слід не лише з позиції буквальної відповідності, а передусім з урахуванням мети та функції цільового тексту. Перекладачу необхідно орієнтуватися на комунікативну мету тексту й очікування цільової аудиторії для збереження культурних та стилістичних особливостей оригіналу.

Проблема передачі архаїзмів у перекладі полягає в тому, що старомовні елементи часто не мають прямих відповідників у цільовій мові або звучать надто штучно, якщо перекладач намагається механічно відтворити їхню «давність». Таким чином, наукова проблема полягає у забезпеченні адекватного відтворення архаїчної лексики та синтаксичних конструкцій у сучасному перекладі, зберігаючи автентичність першотвору та водночас досягаючи зрозумілості для сучасного читача. Її розв'язання потребує інтеграції лінгвістичного, культурологічного та перекладознавчого підходів, зокрема із залученням принципів функціонально-цільового перекладу. Така стратегія уможливить створення ефективної моделі балансу між традицією й модерністю в перекладацькій практиці.

Лінгвістичний підхід передбачає аналіз семантики архаїзмів та їхніх стилістичних функцій, а також граматичних і фонетичних особливостей старомовних форм. При цьому він дозволяє визначити, чи важлива для перекладу власне форма архаїзму, чи його функція у цільовому тексті. Культурологічний підхід опирається на історичні реалії, культурні коди й традиції сприйняття архаїзмів у цільовій культурі. В цьому випадку

перекладач може обирати функціонально відповідні стилістичні еквіваленти. Перекладознавчий підхід включає аналіз жанру, традицій перекладацьких шкіл, попередніх перекладів і норм перекладацької практики, уникаючи при цьому як надмірної модернізації, так і зайвої штучної старомодності. Функціонально-цільовий підхід (скопос-теорія) наголошує, що переклад має відповідати меті тексту та його функції для цільової аудиторії. Це дозволяє не буквально відтворювати архаїзм, а створювати ефект архаїчності засобами, природними для цільової мови. Для цього слугує рідковживана лексика, архаїчний синтаксис, книжні або церковні елементи чи описові трансформації. Такий підхід забезпечує передачу того ж стилістичного ефекту, який мав архаїзм в оригіналі. Інтеграція описаних підходів дозволяє зберегти зміст архаїзму, передати його стилістичну функцію, адаптувати культурні конотації, уникнути штучності й анахронізмів і досягти балансу між традиційністю та зрозумілістю.

Архаїзми як мовний міст між епохами ставлять перед перекладачем необхідність відтворення цієї атмосфери в новому словесному оточенні. Тому для збереження ефективності й виразності тексту необхідне використання додаткових стратегій з метою підтримання функціонально-стилістичної відповідності архаїчної лексики та забезпечення адекватності перекладу.

Наукова проблематика здійснення перекладу архаїчних елементів потребує особливої уваги до семантичних, культурних і прагматичних відтінків. Відтворюючи лексичне значення, перекладач має передати історико-культурні асоціації, притаманні мові оригіналу. І тут одне з базових завдань для перекладача є уникнення анахронізмів, які порушують автентичність перекладу. Тож баланс між ясністю та автентичністю досягається шляхом раціонального поєднання архаїчних елементів із сучасними мовними засобами, завдяки використанню низки граматичних і синтаксичних трансформацій, які адаптують текст до норм мови перекладу, зберігаючи при

цьому культурно-естетичну глибину. Зважаючи на специфіку архаїчної лексики та її функціонування в сучасному дискурсі, слід зазначити, що процес її передачі передбачає певні адаптаційні механізми або трансформації (табл. 1).

Таблиця 1

Найпоширеніші типи трансформацій при відтворенні архаїзмів

Тип трансформації	Перекладацька стратегія
Пропуск	Усунення елементів, що не мають функціональної ваги в цільовому тексті («І воззріє він очі свої на гори високі...». Переклад (пропуск архаїзму «воззріє»): «І підніме він очі на високі гори...»)
Додавання	Введення уточнювальних або компенсуючих одиниць для збереження змісту («І гряде князь...» (архаїзм: гряде – приходить). Переклад з додаванням уточнення: «І князь підходить, наближається...»)
Транспозиція (перестановка)	Зміна порядку слів чи синтаксичних структур для природності звучання («Се бо сталося в літо Господнє...». Переклад: «Бо це сталося у Господній рік...»)
Заміна граматичних форм	Адаптація морфологічних ознак до граматичної системи мови перекладу («Котрий же муж є праведник істинний...» (архаїзм: є). Переклад: «Який чоловік є справжнім праведником...» «Який чоловік справжній праведник...» (усунення архаїчної зв'язки))
Компенсація втрат	Підсилення певних елементів у перекладі для відтворення втраченої семантики («Воістину, він муж відважний і хоробрий.» (воістину – архаїзм). Переклад: «Безперечно, це справді муж відважний і хоробрий» компенсація емоційної урочистості)
Конкретизація	Заміна загального поняття більш вузьким за змістом («І пішов він у світ широкий...». Переклад: «І пішов він у чужі землі...» («світ» → конкретні «чужі землі»))
Узагальнення	Заміна вузького поняття ширшим для уникнення штучності («І посадив він її у світлицю красну.» (світлиця – окрема кімната). Переклад: «І він поселив її в домі»)
Антонімічний переклад	Перетворення заперечної конструкції на стверджувальну або навпаки («Не могла вона не тужити за милостивцем своїм» (милостивець – коханий / добродій). Переклад: «Вона неминуче тужила за своїм коханим»)
Розширення значення	Переклад через наслідок або причину («Промовив старець...» (старець – старий мудрець / монах). Переклад (через причину): «Заговорив старий чоловік, бо мав великий досвід»)
Метонімічний переклад	Передача змісту через суміжне поняття («До престолу княжого був він покликаний.» (престол – влада). Переклад: «Його покликали до князя» («престол» → «князь» як носій влади))

Тип трансформації	Перекладацька стратегія
Інтеграція та фрагментація речень	Об'єднання або поділ синтаксичних структур для досягнення стилістичної гармонії («І впав він ниць, і голос його став тремтячий, і сказав він...» (архаїзм ниць). Переклад: «Він упав ниць і тремтячим голосом сказав...» 3 речення об'єднано в 1)

Джерело: створено на основі [12]

Таблиця 1 демонструє, як перекладачі поєднують вимогу зрозумілості для сучасного читача із прагненням зберегти історичний та стилістичний колорит тексту, відтворити семантичне, емоційне та культурне навантаження, яке несе архаїзм.

Наприклад, пропуск використовують там, де архаїзм не має вагомої смислової ролі й може ускладнити сприйняття. Додавання, навпаки, уможливорює компенсацію можливих втрат та уточнення значення для відтворення функції застарілого слова в сучасному мовному контексті. Оскільки архаїчна структура часто вимагає перебудови речення для природності й граматичної нормативності перекладу, транспозиція і заміна граматичних форм, зі свого боку, слугують інструментом для адаптації синтаксису.

За допомогою компенсації, конкретизації та узагальнення перекладач править семантичний обсяг архаїзмів, щоб передати їхню емоційну забарвленість, а також стилістичну чи образну функцію. Подеколи необхідним є використання антонімічного перекладу або розширення значення. Це уможливорює уточнення сенсу та адаптування прихованої конотації, властивої культурному контексту оригіналу. Метонімічний переклад є ще одним способом збереження сенсу через перенесення значення на суміжне поняття. Інтеграція та фрагментація речень слугують інструментом гармонізації ритму, стилю та композиції.

Відповідно, разом узяті, ці трансформації формують гнучку систему засобів, завдяки яким перекладач може одночасно дотримуватися вимог

сучасної мови та зберігати історико-культурну атмосферу тексту. Візуалізація трансформацій у таблиці 1 демонструє, що переклад архаїзмів не зупиняється лише на буквальній передачі сенсу слова, а є складним інтерпретаційним процесом, який вимагає балансування між точністю змісту, стилістичною автентичністю та читабельністю.

Перекладацькі трансформації використовують для уникнення буквальності під час передавання змісту, стилю та культурно зумовлених особливостей оригіналу. Описані трансформації є необхідними для запобігання надмірній буквальності й забезпечення адекватності перекладу. Вони підтримують граматичну коректність та природність звучання перекладу, сприяючи досягненню комунікативної адекватності. Таким способом перекладачеві вдається поєднати точність і зрозумілість із відтворенням історичної глибини тексту.

Переклад архаїчних елементів є не лише технічним завданням, а й творчим процесом, який вимагає поєднання лінгвістичної майстерності, культурної обізнаності та чутливості до епохи, яку відтворює текст. Відповідно, дійове відтворення архаїчної лексики та синтаксису можливе лише за умови застосування функціонально орієнтованого підходу, який враховує мету перекладу, тип тексту та очікування цільової аудиторії [13]. У цьому контексті доцільно зосередити увагу на тому, яким чином у процесі перекладу враховується мета та тип тексту, адже саме ці чинники зумовлюють характер відтворення архаїчної лексики й синтаксису. Зокрема, в художніх текстах архаїзми виконують переважно образотворчу та стилізаційну функцію, формуючи атмосферу епохи, тоді як у наукових та історичних працях вони слугують засобом точного передавання термінологічної та фактологічної достовірності. А отже, дієве відтворення архаїчних одиниць можливе лише за умови застосування підходу, який враховує комунікативну мету перекладу, жанрово-стилістичні особливості тексту та очікування

цільової аудиторії. За таких умов оптимальний переклад досягає гармонії між культурною автентичністю та ясністю сприйняття, зберігаючи історичну атмосферу оригіналу і забезпечуючи доступність для сучасного читача.

Трансформації, які застосовуються перекладачами, поділяються на два основні типи. Систематичні трансформації підпорядковуються встановленим правилам відповідності граматичних і лексичних структур двох мов, тоді як випадкові (оказіональні) трансформації визначаються конкретним контекстом, стилістичними особливостями та прагматичною метою перекладу. Використання таких трансформацій не лише забезпечує точність, ясність, лаконічність та літературну якість перекладу, а й дає змогу зберегти старовинний дух тексту [14, с. 13]. У цьому контексті перекладацькі трансформації стають необхідним інструментом для уникнення буквальності під час відтворення змістових і стилістичних особливостей оригіналу, адже саме вони допомагають поєднати автентичність першотвору з природністю сприйняття в мові перекладу.

Для досягнення точності й адекватності передачі архаїчних одиниць перекладач використовує комплекс спеціальних прийомів, кожен із яких виконує певну функцію в процесі трансформації тексту. Адаптація дозволяє гармонізувати архаїчну лексику та синтаксис із сучасними мовними нормами, зберігаючи при цьому функціональну роль архаїзмів у тексті та уникаючи відчуття неприродності для сучасного читача. Добір функціональних або стилістичних еквівалентів забезпечує точну передачу семантичного та прагматичного навантаження архаїзму, допомагаючи читачеві зрозуміти смислові нюанси, закладені автором. Транскреація виступає інструментом комплексного відтворення архаїчного колориту: вона поєднує лексичне значення, емоційне забарвлення, стилістичні особливості та культурно-історичну атмосферу оригіналу, що особливо важливо при передачі художніх та історичних текстів. Формування художнього хронотопу також є важливим

чинником, що забезпечує історичну достовірність і культурну автентичність літературного тексту під час перекладу.

Переходячи від аналізу архаїчної лексики як носія культурно-історичної пам'яті до ширшого осмислення мовної тканини тексту, доцільно зосередити увагу на синтаксисі як важливому елементі історико-культурного коду мови. Адже саме синтаксичні конструкції, поряд із застарілою лексикою, формують специфічну стилістичну атмосферу давніх пам'яток, відтворюють ритм мислення епохи, її логіку, ієрархію значень та комунікативні пріоритети. У процесі дослідження архаїчної лексики синтаксис постає не лише як формальний засіб організації висловлення, а й як інструмент інтерпретації культурних смислів, закарбованих у структурі речення.

У цьому контексті особливо актуальною стає проблема відтворення архаїчної лексики та синтаксису в сучасних перекладах. Синтаксис постає як ключовий чинник у формуванні перекладацької стратегії, поєднуючи наукову точність, історичну достовірність і читабельність, забезпечує гармонійне співіснування ясності та автентичності в інтерпретації архаїчних текстів. Основні особливості архаїчного синтаксису представлені нижче (табл. 2):

Таблиця 2

Особливості архаїчного синтаксису

Особливість	Приклад
Нестандартний порядок слів	Частіше використовуються інверсії, підрядні конструкції, які сьогодні вважаються книжними або стилістично забарвленими
Вживання архаїчних сполучників та службових слів	Наприклад, в англійській мові <i>wherefore, ere, thou</i> у ролі підмета або додатка, що впливає на структуру речення
Складні підрядні конструкції	Часто використовуються багаторівневі підрядні речення, що відображає синтаксичну щільність письмового дискурсу минулих століть
Фіксація стилістичних кліше	Повтори, паралелізми, формулювання за канонами літературної традиції

Джерело: власна розробка автора

Відтворення архаїчного синтаксису в сучасних дослідженнях та перекладах здійснюється через лексико-семантичну адаптацію, що поєднує сучасні синоніми з відтворенням старовинного порядку слів; синтаксичне моделювання, яке зберігає підрядність, інверсії та структурні паралелізми оригіналу; а також стилізацію під історичний дискурс шляхом використання книжних, поетичних або ритуальних конструкцій для створення ефекту автентичності.

У сукупності систематичні синтаксичні трансформації формують комплексний підхід до перекладу, який поєднує лінгвістичний, культурологічний та прагматичний рівні аналізу, дозволяючи перекладачеві зберегти гармонію між історичною достовірністю, стилістичною автентичністю та сучасною зрозумілістю тексту. Застосування таких трансформацій є особливо важливим у перекладі художніх творів, де архаїчні синтаксичні конструкції виступають носіями історико-культурного коду та формують атмосферу минулого, без якої втрачається художня цілісність оригіналу.

Розуміння прагматичних функцій архаїзмів є ключовим чинником успішного перекладу, оскільки саме через них у тексті відтворюються смислові відтінки, емоційна насиченість, культурні конотації та індивідуально-авторська стилістика. Архаїзми не лише вказують на часову дистанцію між сучасним читачем і зображуваною епохою, але й виконують важливу стилістичну роль: вони моделюють історичний колорит, створюють ефект автентичності та допомагають реконструювати світоглядні структури минулого. Саме тому їхній переклад передбачає комплексне врахування контекстуальних, історичних та мовностилістичних чинників.

У процесі перекладу архаїзмів необхідно уникати механічних лексичних відповідників або буквальних витягів, які можуть звузити або спотворити смисловий спектр оригіналу. Кожна історична епоха характеризується

власним мовним інвентарем і унікальними засобами вираження, що формують неповторний культурний та когнітивний простір. Тому перекладач мусить ретельно добирати лексичні еквіваленти, здатні відтворити не лише зміст, а й стильову настанову, атмосферу та образність первісного тексту.

Зважаючи на це, переклад архаїзмів потребує особливої чутливості до історико-культурного контексту, уважного опрацювання функціонально-стилістичних характеристик та продуманого балансування між точністю й художньою доцільністю.

Отже, узагальнюючи, варто підкреслити, що ефективне відтворення архаїзмів у перекладі можливе лише за умови комплексного підходу, який поєднує семантичну точність, прагматичну доречність і культурну відповідність. Архаїзми стають не просто засобом передачі історичного колориту, а важливим інструментом збереження цілісності та автентичності художнього світу оригінального твору.

Висновки. Дослідження показує, що архаїзми як лексичні та синтаксичні одиниці минулих епох виступають носіями історико-культурного коду, передають соціальні, естетичні та світоглядні особливості відповідного часу і формують стилістичну атмосферу тексту. Відтворення цих одиниць у сучасних перекладах вимагає балансу між автентичністю та зрозумілістю, оскільки надмірна модернізація може зруйнувати історичний колорит, тоді як буквальне відтворення архаїзмів ускладнює сприйняття.

Результати аналізу перекладацьких стратегій відтворення архаїзмів уможливили виділення низки трансформацій, як-от: адаптація, пошук еквівалентів, транскреція, транспозиція, компенсація та реконструкція синтаксичних структур. Виявлено, що ефективний переклад архаїзмів можливий лише при використанні інтегрованого підходу, який поєднує лінгвістичний, культурологічний, когнітивний та прагматичний аналіз, що

дозволяє не лише відтворити форму слова, а й його історичний і культурний сенс.

Отже, досягнення балансу між автентичністю та зрозумілістю перекладу вимагає не відтворення архаїчних форм як таких, а уважного аналізу їхніх дискурсивних функцій і культурних конотацій. Результати проведеної роботи окреслюють можливі напрями для створення уніфікованого методологічного підходу до перекладу історично маркованих текстів, що сприятиме підвищенню якості перекладацької практики.

Список використаних джерел

1. Бойко Ю. П., Химич А. М. Архаїзми як проблема перекладу. *Наукові підсумки 2021 року: матеріали LXXVI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (м. Одеса, 20 грудня 2021 р.). Одеса. 2021. С. 167–174. URL: https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/01/%D0%9E%D0%B4%D0%B5%D1%81%D0%B0_2012_%D1%872.pdf#page=167 (дата звернення: 25.08.2025).
2. Herzfeld M. Subversive archaism: troubling traditionalists and the politics of national heritage. Durham: Duke University Press, 2021. 256 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=8whHEAAQBAJ> (дата звернення: 25.08.2025).
3. Karas H. Archaization, modernization, and representing the source language in intralingual diachronic translation. *The routledge handbook of intralingual translation* / Eds L. Pillière, Ö. B. Albachten. New York: Routledge, 2024. P. 17–32. URL: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003188872-3> (дата звернення: 25.08.2025).
4. Бойко Ю. П., Долинський Є. В. Особливості перекладу англійської юридичної термінології в офіційно-діловому мовленні. *Актуальні проблеми*

філології та перекладознавства. 2021. Т. 21, № 2. С. 5–11. DOI: <https://doi.org/10.31891/2415-7929-2021-21-30>.

5. Garelli G. Translation and anarchy. *Philosophy of Translation*. 2025. Vol. 1, № 1–2. P. 102–114. DOI: <https://doi.org/10.1080/29984750.2025.2538810>.

6. Ahieieva-Karkashadze V. O. Archaic words of the English language: types, functions and translation. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33, № 72. С. 165–169. DOI: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.3/28>.

7. Коткова Л., Циганок Г. Вплив воєнного часу на мовну ідентичність українців. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Т. 2, № 84. С. 184–192. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/84-2-29>.

8. Mangher A.-M. Translating with purpose: the functionality paradigm. *Journal of Danubian Studies and Research*. 2023. Т. 13, № 2. P. 211–218. URL: <https://dj.univ-danubius.ro/index.php/JDSR/article/view/2554> (дата звернення: 25.08.2025).

9. Рябова К. О. До питання про міжнародні та національні стандарти перекладацьких послуг та постредагування машинного перекладу: порівняльний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2024. № 65. С. 270–275. DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.65.59>.

10. Кучик Г. Вплив воєнного стану на адаптацію англomовної термінології в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія Філологія*. 2024. № 24 (92). С. 8–16. URL: <https://www.journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/4249> (дата звернення: 25.08.2025).

11. Dvořáková E. Distribution of archaic expressions in legislation, judgments, and contracts: a synchronic and a diachronic corpus-based analysis:

dizertační práce, Praha: Univerzita Karlova, 2025. URL: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/205096> (дата звернення: 25.08.2025).

12. Udovichenko H. M., Demchenko V. L. Translation transformations in the process of fiction texts translation. *Інтелект. Особистість. Цивілізація*. 2024. № 1 (26). С. 62–66. DOI: <https://doi.org/10.33274/2079-4835-2023-26-1-62-66>.

13. Сітко А. В., Ващенко Д. В. Локалізація вебконтенту як форма міжкультурної комунікації. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. № 213. С. 365–370. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-53>.

14. Fayzulloyevna N. M. Difficulties in translating archaisms and historicisms. *International Journal of Literature and Languages*. 2023. Vol. 3, № 10. P. 11–18. DOI: <https://doi.org/10.37547/ijll/Volume03Issue10-03>.

15. Listyo I., Laksman-Huntley M., Dewi H. D. Translation of archaisms in English contractual documents. *International Review of Humanities Studies*. 2024. Vol. 9, № 2. P. 3–15. DOI: <https://doi.org/10.7454/irhs.v9i2.1304>.